

Geopolitiikka, geoeconomia sekä riippuvuussuhteet EU:n ja
Venäjän välisillä kaasumarkkinoilla

Aliisa Aura

Maantieteen LuK-seminaari ja -tutkielma 2022, 790351A:5

Maantieteen tutkinto-ohjelma

Oulun yliopisto

07.12.2022

Tiivistelmä

Jännitteet Ukrainan ja Venäjän välisellä raja-alueella olivat kehittyneet jo jonkin aikaa, kun Venäjä aloitti hyökkäyssodankäynnin Ukrainaan vuoden 2022 helmikuussa. Tästä alkoi erilaisten tapahtumien ja seurausten ketju, joka vaikuttaa yhä enenevässä määrin myös Venäjän ja Ukrainan alueiden ulkopuolella, etenkin Euroopassa. Nämä geopoliittiset muutokset ja vastakkainasettelu ovat johtaneet moninaisiin pakotteisiin ja vastapakotteisiin, vaikuttaen niin unioni, valtio, kuin myös yksilötasolla saakka. Yksi suurimmista pakoteseurauksista on aloittanut puheet energiakriisistä, josta talven lähestyessä on tullut yhä suurempi huolenaihe. Energiakriisi on seurausta Euroopalle ja EU:lle kriittisen tärkeän Venäjältä tuotavan maakaasun toimituksen tyrehtymisestä.

Vaikka Ukrainan sota on mittaluokaltaan suurin geopoliittinen konflikti Euroopassa vuosikymmeniin, on kuitenkin jo sitä ennen nähty useita energiasektoriin suuressakin mittakaavassa vaikuttaneita kriisejä Venäjän ja toimitusmaiden välillä. Tyypillisesti näiden tapahtumien taustalla on jonkin strategisen päämäärän tavoittelu, ja energiasektorille aiheutuvat ongelmat ovat seurausta näistä. Yhteenotot eivät kuitenkaan aina ole välttämättä geopoliittisia, vaan ne oivat olla myös geoeconomisia. Nämä kaksi poikkeavat merkittävästi toisistaan, vaikka loppujen lopuksi ne toimivat toisinaan täysin samojen intressien ajamisessa sekä tavoittelussa ja omaavat myös samanlaisia piirteitä keskenään. Lähestymistapa vain on erilainen.

Geopolitiikan ja geoeconomian strategioissa huomattavaa roolia ylläpitävät maiden väliset riippuvuussuhteet. Riippuvuussuhteita on monenlaisia ja ne eivät aina ole niin yksinkertaisia ja yksiselitteisiä, kuin voisi olettaa. Monesti riippuvuussuhteilla on taustalla useita eri vaikuttajia ja ne voivat juontaa juurensa kauaskin menneisyyteen. Riippuvuussuhteita aiheuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi tämän tutkielman yhteydessä käsiteltävää maakaasua voidaan käyttää helposti välineenä geopoliittisissa sekä geoeconomisissa strategioissa esimerkiksi sen paikkasidonnaisuuden takia.

Energiasektoriin vaikuttavat konfliktit näkyvät merkittävästi myös normaalissa arjessa ja pahimmillaan hankaloittavat toimintaa alueellisesti huomattavasti. Tämä johtuu siitä, että energian saanti ja sen kohtuuhintaisuus ovat elintärkeitä nyky maailmassa, koska se vaikuttaa kaikkeen toimintakykyyn ja sen ylläpitämiseen.

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	3
1 Johdanto	4
2 Teoria	6
2.1 Mitä geopolitiikka käsitteenä tarkoittaa?	6
2.2 Mitä geoekonomia käsitteenä tarkoittaa?	7
2.3 Strateginen geoekonomia	8
2.4 Geopolitiikan ja geoekonomian yhteys	9
3 Geopolitiikka sekä geoekonomia Venäjän ja EU:n välisissä suhteissa yleisesti	10
3.1 Geopolitiikka sekä geoekonomia EU:n ja Venäjän välisillä kaasumarkkinoilla	11
3.2 Maakaasun strateginen hinnoittelu.....	13
3.3 Riippuvuusuhteet EU:n ja Venäjän välisillä kaasumarkkinoilla.....	15
3.4 EU:n vastaus riippuvuusuhteiden tasoittamiseksi ja kolmas energiapaketti	16
3.5 South Stream -projektin geopolitiittinen ja -ekonominen merkitys	18
3.6 Kaasukriisit EU:n ja Venäjän välillä.....	19
4 Nykytilanne	20
4.1 World Energy Council ja sen teettämät ”energy issues” -monitorit	21
5 Pohdinta	23
6 Lähdeluettelo	26

1 Johdanto

Tutkielman aiheena on tarkastella Venäjän ja EU:n eli Euroopan Unionin välisiä geopoliittisia sekä geoeconomisia suhteita ja etenkin sitä, miten ne vaikuttavat niiden väliseen maakaasukauppaan tai miten tätä kauppaa käytetään välineenä geopoliittisissa tai geoeconomisissa strategioissa. Tämän lisäksi tarkastelen sitä, millaisia riippuvuussuhteita tämä kaupankäynti on synnyttänyt ja miten nämä riippuvuussuhteet alueellisesti vaikuttavat.

Ensin käyn läpi geopolitiikan ja geoeconomian taustoja käsitteinä. Huomioon, miten ne nykypäivänä ymmärretään, miten ne on ennen ymmärretty, missä asiayhteyksissä niitä käytetään ja mikä on näiden kahden yhteys. Tämän jälkeen tarkastelen geopolitiikan ja geoeconomian näkyvyyttä EU:n ja Venäjän välisissä suhteissa ja etenkin näiden kahden osapuolen välisillä kaasumarkkinoilla. Koska kaasumarkkinoihin liittyy useita erilaisia riippuvuuksia aiheuttavia tekijöitä, tarkastelen myös näitä riippuvuussuhteita ja sitä asetelmaa, jonka nämä riippuvuussuhteet aiheuttavat. Lisäksi olen nostanut tarkemmin esille muutaman esimerkkitapauksen. Näitä ovat South Stream -projekti liittyen geopolitiisiin ja -economyihin strategioihin sekä kolmas energiapaketti liittyen riippuvuussuhteisiin. Lopuksi tarkastelen vielä hieman nykytilannetta sekä vertailen World Energy Council:n julkaisemia energiaongelma -monitoreita viimeisen kymmenen vuoden ajalta ottaen huomioon joka toisen vuoden.

Keskeisiä tutkimuskysymyksiä tässä tutkielmassa ovat:

- 1.) mitä ovat geopolitiikka ja geoeconomia, mitkä ovat niiden määritelmät ja miten ne liittyvät toisiinsa,
- 2.) miten geopolitiikka ja geoeconomia näkyvät ja vaikuttavat Venäjän ja EU:n välisessä kaupankäynnissä maakaasuun liittyen,
- 3.) miten maakaasukauppaa käytetään geopoliittisten ja geoeconomisten strategioiden välineenä, sekä
- 4.) minkälaisia riippuvuussuhteita tämä kyseinen kaupankäynti aiheuttaa kummallekin osapuolelle.

Näiden tutkimuskysymysten pohjalta muodostuva tutkielma antaa siis katsauksen Venäjän ja EU:n välillä käytävän maakaasukaupan roolista niin riippuvuussuhteiden aiheuttajana, kuin myös strategisena välineenä.

Tässä tutkielmassa on lähdeaineistona käytetty moninaisia akateemisia julkaisuja, joista suurin osa on tieteellisissä lehdissä julkaistuja artikkeleita. Lähdeaineiston julkaisuväli vaihtelee vuodesta 1990 vuoteen 2022, eli sitä löytyy hieman yli viimeisen kolmenkymmenen vuoden ajalta. Olen pyrkinyt keräämään monipuolisen aineiston, jolla pystyn vertailemaan tilanteiden muuttumista, sekä tuomaan esille erilaisia näkökulmia ja kannanottoja erinäisiin tutkielmassa käsiteltäviin aiheisiin. Tämän lisäksi olen käyttänyt World Energy Council:n julkaisemia World energy issues monitor- nimisiä julkaisuja. Näihin monitoreihin on kerätty tietoa maailman energiajohtajien perspektiivistä. Kerätty tieto liittyy energiasektoriin vaikuttaviin ongelmiin ja monitoreja varten on haastateltu niin päätöksentekijöitä, toimitusjohtajia kuin myös alan johtavia ekspertejä. World Energy Council on teettänyt näitä monitoreja viimeisen 13 vuoden ajan (World energy issues monitor 2022: 5).

Esimerkiksi vuoden 2022 monitorin kyselyyn vastasi noin 2200 henkeä, jotka kerättiin neuvoston lähes sata kansallista komiteaa sisältävästä kansainvälisestä verkostosta. Kysely johon osallistujat vastaavat käsittelee 25 energiansiirtoon keskeisesti liittyvää kysymystä, jotka ovat jaettu viiteen eri kategoriaan: kansainväliset trendit ja makroekonomia, ympäristö, energiateknologia, politiikka ja liiketoiminta, sekä sosiaalinen dynamiikka. Nämä monitorit kattavat näkemykset muun muassa toiminnan prioriteeteista tai alueista, joilla maat toimivat pragmaattisesti kehittyäkseen tai edistyäkseen energiasiirroksessa. Lisäksi ne käsittelevät kriittisiä ongelmia ja epävarmuuksia, jotka energiajohtajat kokevat huolenaiheina (World energy issues monitor 2022: 5). Tässä tutkielmassa käytetään vuosina 2012 ja 2022, sekä niiden välillä teetettyjä monitoreita tarkastelemalla aina joka toinen vuosi tehtyjä julkaisuja.

Koska käyttämäni lähdeaineisto on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta julkaistu ennen vuotta 2022, haluan jo nyt painottaa sen näkymistä siinä, miten käsittelen tutkielman aiheita. Tämä vaikuttaa esimerkiksi siihen, että kirjoittaessani EU:hun vaikuttaneesta Ukrainan kriisistä tarkoitan vuoden 2014 kriisiä, ellei toisin mainita.

2 Teoria

2.1 Mitä geopolitiikka käsitteenä tarkoittaa?

Geopolitiikkaa käsitteenä on nähty jo 1800-luvulla esimerkiksi ruotsalaisen poliittisen tieteilijän Rudolf Kjellen käytettyä sitä tieteellisessä tarkoituksessa vuonna 1899. Geopolitiikka-käsitteen käyttöä esiintyy myös tätä vanhemmissa teksteissä, mutta tieteellisessä tarkoituksessa se muodostui pääasiassa 1900-luvun alussa ja kehittyi levittyään Keski-Eurooppaan sotien välisenä aikana. Käsitteeseen geopolitiikasta on moniulotteinen ja tapana jakaa sen mukaan, minkä aikakauden geopolitiikasta ymmärryksestä puhutaan. Nykyään geopolitiikkaan ennen maailmansotia viitataan usein klassisena geopolitiikkana (Vlados ym. 2019). Toiset lähteet puhuvat myös perinteisestä geopolitiikasta viitaten klassiseen geopolitiikkaan (Nitoiu & Pasatoiu 2020: 505). Globalisaation myötä kehittyneenä käsitteen nykyistä tulkintaa kutsutaan moderniksi geopolitiikaksi (Vlados ym. 2019). Nykyään puhutaan myös hybridigeopolitiikasta, joka on yksi nykyajan geopolitiikasta käsitteistä (Nitoiu & Pasatoiu 2020: 505). Geopolitiikan tutkimuksesta tuli selkeämpi osa akateemista maailmaa sekä mediaa 1980-luvulla (Csurgai 1998: 1).

Kun geopolitiikka käsitteenä kehittyi, sitä käytettiin kuvailemaan maantieteen, valtioiden alueellisuuden sekä maailman valtapolitiikan välillä vallitsevia yhteyksiä (Sparke 2007: 339). Geopolitiikka-analyysi siis tässä yhteydessä koski jonkin tietyn tilan hallitsemista vallan tai voiman avulla ja geopolitiikkaa onkin kutsuttu maantieteellisten rajoitusten edellyttämäksi politiikaksi (Csurgai 1998: 1). Ennen geopolitiikan valtaprojektio miellettiin siis lähinnä jonkinlaisena hyökkävänä ulkopoliittisena operaationa ja se ajateltiin avoimena, sotilaallisessa tarkoituksessa suoritettuna toimena, jonka toiminnallisena logiikkana oli vastakkainasettelu (Vihma & Wigell 2016: 605). Tässä geopolitiikan perinteisessä tulkinnassa normit, arvot ja identiteetit eivät olleet kovin näkyviä ja valtioilla oli tarve turvata omaa maantieteellistä territoriaa sekä keskittyä leviämiseen (Nitoiu & Pasatoiu 2020: 505). Tähän liittyivät myös tuntemukset korkeasta uhasta, sillä yleisesti geopolitiikasta voiman mittarina pidettiin sotilaallista voimaa sekä maiden kykyä käydä sotaa (Vihma & Wigell 2016: 605).

Hybridigeopolitiikka puolestaan on yksi modernin geopolitiikan tuotteista ja se ottaa perinteisestä geopolitiikasta poiketen huomioon myös valtion oman identiteetin, normit ja

arvot. Hybridigeopolitiikassa valtiot kehittävät omanlaisensa lähestymistavan geopolitiikkaan ja sen tavoitteisiin ottamalla huomioon myös aineettoman puolen sen lisäksi, että ne objektiivisesti laskelmoivat vallan ja tilan välistä suhdetta. Käsite on ollut nousussa varsinkin kylmän sodan päättymisen jälkeen geopolitiikan kuvauksen modernisoituessa ja esimerkiksi EU:n katsotaan nykyään harjoittavan hybridigeopolitiikkaa (Nitoiu & Pasatoiu 2020: 505). Vaikka hybridigeopolitiikka onkin nykyaikaa, geopolitiikasta puhuttaessa se ei kuitenkaan tule heti ensimmäisenä mieleen huolimatta siitä, että viime vuosikymmeninä sitä onkin käsitteenä käytetty enemmän. Julkisessa keskustelussa se ei ehkä ole vielä saanut tehtyä tarpeeksi jalansijaa itselleen ja kuulostaa monille vieraalta.

2.2 Mitä geoekonomia käsitteenä tarkoittaa?

Käsitteenä geoekonomia on suhteellisen uusi ja sitä on käytetty akateemisesti geopolitiikkaa huomattavasti vähemmän (Sparke 2007: 339). Se myös usein mielletään geopolitiikan alalajina (Vihma & Wigell 2016: 605). Geoekonomia voidaan ymmärtää sekä analyysinä, että valtion tai yritysten suorittamina toimina (Csurgai 2018: 39). Käsitteenä se syntyi kylmän sodan jälkeisenä aikana ja sen nosti esille amerikkalainen strategisti Edward Luttwak. Kun kylmän sodan aikaiset ideologiset kilpailut ovat vaihtuneet maailmanlaajuiseen ekonomiseen kilpailuun, jossa markkinat ja rahoitus jättävät sotilaallisen voiman merkityksen taakseen, on geoekonomiasta tullut yhä merkittävämpi tekijä (Csurgai 1998: 2). Luttwakin mielestään geoekonomia on myös paras uudissana kuvaamaan konfliktin logiikan ja kaupankäynnin menetelmien sekoitusta ja hän kuvailee sitä sodan logiikan käyttämiseksi kaupankäynnin kieliopilla (Luttwak 1990: 19).

Toisten lähteiden mukaan geoekonomia puolestaan muodostuu yrityksistä havainnollistaa sitä, kuinka geopolitiittiset ongelmat ja strategiat ovat yhteydessä kapitalismin globalisaatioon, sen taloudellisten territorioiden uudelleen luomiseen sekä markkinoiden tarpeisiin ja rajoja ylittävään maantieteelliseen ajatteluun nykyisessä globalisaatiossa (Vlados ym. 2019). Sparken mielestä geoekonomia puolestaan on hyödyllinen käsite kuvailemaan joukkoa arkipäiväisiä oletuksia ja käytäntöjä, jotka muodostuvat vapaan kaupan ja siitä syntyvän rajattoman talousvirran kontekstista (Sparke 1998: 70).

Wigell ja Vihma taas julkaisivat vuonna 2016 artikkelin, jossa he ilmaisivat mielipiteensä geoekonomian tehtävästä geostrategisten päämäärien edistäjänä, eikä niinkään

keskenään hyödyllisten kauppasuhteiden tavoittelun välineenä (Vlados ym. 2019). Geoekonomia haastaa suhteen taloudellisen vallan ja tilan välillä, sillä se koskee myös virtuaalista tilaa, jossa tapahtuva markkinoiden liikkuvuus tekee territoriaalisten rajojen määrittelystä hyvin hankalaa (Csurgai 1998: 2). Viimeaikaisissa keskusteluissa geoekonomia on käsitteenä ollut käytössä melko laaja-alaisesti, ja tuotu lähelle ekonomista maantiedettä sekä käytetty apuna maiden kaupallisten taktiikoiden kuvaamisessa (Vihma & Wigell 2016: 606).

Kuten näistä erilaisista näkökannoista voidaan havaita, on olemassa useita toisistaan enemmän tai vähemmän poikkeavia näkemyksiä siitä, mitä geoekonomia tarkalleen ottaen tarkoittaa. Geoekonomian ollessa myös tarkastelussa olevaa geopolitiikkaa huomattavasti uudempi käsite, on ymmärrettävää, ettei se ole yhtä tarkkarajaisesti määritelty. Tähän toisaalta vaikuttaa varmasti myös se, että geoekonomia on geopolitiikkaa ”liikkuvampi” käsite, sen esiintyessä myös virtuaalisessa tilassa.

2.3 Strateginen geoekonomia

Geoekonomiaa voidaan käyttää kiilastrategiana, jolloin sen tarkoitus on jakaa esimerkiksi kohdemaata ja näin ollen heikentää sen sisäistä yhtenäisyyttä. Geoekonomisen operaatio voi aiheuttaa myös geopoliittista operaatiota suurempaa hajautusta kohteessaan, joten ekonomisen voima ei välttämättä olekaan sotilaallista voimaa huonompi geostrategisten tavoitteiden saavuttamisessa. Esimerkiksi Venäjä käyttää geoekonomiaa kiilastrategiana harjoittaessaan vaihtelevaa energian hinnoittelua EU:n jäsenvaltioille ja näin ollen heikentää EU:n yhtenäisyyttä (Vihma & Wigell 2016: 611).

Yksi geoekonomisen strategian tärkeimmistä osista onkin taloudellinen älykkyys, johon kuuluu esimerkiksi energialähteitä sekä strategisia raaka-aineita koskeva valppaus. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi energiavaroja hallinnoiva osapuoli tiedostaa hyödyt, jotka voi niiden avulla saavuttaa. Muita taloudelliseen älykkyyteen kuuluvia ominaisuuksia ovat esimerkiksi taloudessa toimiville osapuolille hyödyllisen taloustiedon tutkiminen, analysointi sekä levittäminen, lobbaus, kauppaneuvottelustrategiat ja disinformaatio (Csurgai 1998: 2–3).

Geoekonomia tutkiikin geoekonomista aluetaloudellisen voiman tuotantoon ja uudelleentuotantoon liittyvää dataa maantieteellisistä territorioista kansallisella sekä kansainvälisellä tasolla. Geoekonomiaa on kuvailtu sekä antiteesiksi, että suurimmaksi voitoksi

talouden globalisaatiolle. Geoekonomian voiman muotoiltiin olevan kaikkien maiden ylivoimainen riippuvuus maailmantalouteen, mikä tekee ulossulkemisen uhasta erittäin tehokasta (Vlados ym. 2019).

2.4 Geopolitiikan ja geoekonomian yhteys

Globalisaatio on johtanut kansallisten sekä kansainvälisten rajojen hämärtymiseen, joten valtioilla ja niiden yrityksillä on oltava jokin geopoliittinen visio kehittääkseen geoekonomista strategiaansa. Nämä geoekonomiset strategiat niin ikään mahdollistavat maailmanlaajuisen taloudellisen vaikutuksen muodostamisen sekä sen ylläpitämisen (Csurgai 1998: 2).

Taloudellinen kilpailu on usein johtanut geopoliittisiin kilpailuihin ja erilaisiin konflikteihin. Kuten historia on monesti osoittanut, voi valtioiden välinen taloudellinen kilpailu johtaa myös sotaan. Sodankäynti voi kuitenkin olla myös taloudellista. Tällöin välineinä toimivat esimerkiksi kauppasaarrot, pakotteet, boikotit, tullisyrjintä, pääomavarojen jäädyttäminen, avustusten keskeyttäminen, sijoitusten kieltäminen, pakkolunastus sekä luonnonvaroille pääsyn estäminen. Csurgai kuitenkin argumentoi, että geoekonomian nousevasta merkityksestä huolimatta se ei korvaa geopolitiikkaa, mutta ne ovat keskenään niin läheisessä yhteydessä, että halutessaan ymmärtää nykyisiä valtakilpailuja on molempia analyysejä käytettävä (Csurgai 1998: 3, 2018: 39–40). Tätä argumenttia tukee myös näkemys siitä, että saavuttaakseen ja säilyttääkseen etuoikeutetun aseman globaalissa taloudessa, valtion on geoekonomisen strategiansa lisäksi suoritettava geopoliittinen analyysi vallan komponenttien uudelleenjaosta maantieteen politiikan sekä talouden kentällä (Vlados ym. 2019).

Luttwakin mielestä sotilaallisten uhkien merkityksen heiketessä geoekonomiasta menettelytapoineen tulee hallitseva valtion toiminnassa. Hän myös huomauttaa, että tällä uudella “geoekonomian aikakaudella” konfliktien syiden ja välineiden tulee olla taloudellisia. Tällaisia toimia ovat esimerkiksi tuonnin ja viennin rajoittaminen, kilpailevien teknologiayritysten rahoittaminen, tiettyjen koulutusmuotojen tukeminen sekä kilpailukykyisten infrastruktuurien tarjoaminen (Luttwak 1990: 20–21). Luttwak myös esittää, että syy valtioiden geoekonomiselle käyttäytymiselle löytyy siitä mitä ne ovat, alueellisesti määritettyjä kokonaisuuksia, jotka globaalisti kilpailevat keskenään (Sparke 1998: 66).

Luttwakin näkemyksille on kuitenkin myös vasta-argumentteja. Yksi näistä ottaa esille tällaisen valtiokeskeisyyden olevan jäämässä vanhanaikaiseksi johtuen kapitalismin kasvavasta organisaatiosta, jossa yksittäisillä yhtiöillä ja kuluttajilla on yhä suurempi rooli tärkeään päätöksentekoon liittyen valtioiden ja hallitusten rinnalla (Sparke 1998: 67).

Yksi suosituista näkökulmista geopolitiikan ja geoekonomian väliseen suhteeseen on se, että ne täytyisi pitää erillään jättäen geopolitiikka sekä vallan ekonomisen puoli geoekonomiana omiin kategorioihinsa. Tämä johtaa siihen, että näiden kahden ihannetyypillisen geostrategian välille syntyy selvä typologia. Kun geopolitiikka määritellään rajuna vastakkainasetteluna, geoekonomia puolestaan mielletään taloudellisin perustein suoritetuksi toiminnaksi ja geopolitiikkaa vähemmän aggressiiviseksi strategian muodoksi. Geoekonomia myös saatetaan kokea geopolitiikkaa riskittömämpänä sekä hienovaraisempana keinona saavuttaa suhteellisia etuja, sillä suurten vastareaktioiden pelko on pienempi. Jos osapuolten välillä vallitsee keskinäistä riippuvuutta, vastareaktiot voivat osoittautua kalliiksi ja niitä pyritään välttämään (Vihma & Wigell 2016: 605–606). Pitää kuitenkin huomioida myös se, että geoekonomian roolin kasvaminen ei suoraan tarkoita rajojen ja territorioitten merkityksen pienentymistä. Kansallinen ja tarkka artikulaatio niiden osalta voi kuitenkin kokea muutoksen, jossa ne menettävät asemaansa (Cowen & Smith 2009: 43).

3 Geopolitiikka sekä geoekonomia Venäjän ja EU:n välisissä suhteissa yleisesti

Viime vuosina geopolitiikka on ollut nousevassa roolissa sekä käytännön tekijänä akateemisesti EU:n alueella. Tämä on tulosta monista kriiseistä, joita EU on kohdannut viime aikoina. Esimerkiksi Ukrainan kriisi vuonna 2014 oli yksi tällaisista. Erityisesti tämä ajanjakso johti intensiiviseen geopolitiittiseen konfliktin ja kilpailun aikaan. Näiden kriisien myötä päätöksentekijät ovat joutuneet hyväksymään geopolitiikan roolin, ja sen mukanaan tuoman tarpeen uudistaa sekä uudelleen visioida ulkopoliitiikkaa (Nitoiu & Pasatoiu 2020: 500, 502).

Lähtökohtaisesti EU:lla ja Neuvostoajan jälkeisellä Venäjällä on ollut halukkuutta yhteistyöhön, mutta myös vastakohtaisia näkemyksiä ja odotuksia toista osapuolta kohtaan. Tämä konfliktin ja yhteistyön kaksijakoisuus kuvaakin jatkuvaa tilaa Venäjän ja EU:n välillä käydyssä vuorovaikutuksessa. Maantieteellä on tärkeä osa tässä kanssakäymisessä sekä

molempien osapuolten identiteetin kannalta, mutta myös sen suhteen miten ne ymmärtävät toisiaan ja kommunikoiivat keskenään (Nitoiu & Pasatoi 2020: 500–501, 504).

Yksi suurimmista Venäjän ja EU:n välillä vallitsevista geopolitiikkaan sekä geoeconomiaan sidoksissa olevista tekijöistä on energian vienti ja tuonti. Venäjällä on todistetusti maailman suurimmat maakaasuvarat, joista se esimerkiksi vuonna 2010 toimitti Eurooppaan 47 577 miljardia kuutiometriä. Koska suurin osa Eurooppaan ja EU:n alueelle tuotavasta maakaasusta tulee Venäjältä, on se aiheuttanut myös geopolitiittisia huolia liittyen Euroopan energiaturvaan (Bilgin 2010: 185, 188). Kuten aiemmin tuli esille, Venäjä pystyy käyttämään toimittamansa kaasun hinnoittelua myös geoeconomisena strategiana (Vihma & Wigell 2016: 615).

3.1 Geopolitiikka sekä geoeconomia EU:n ja Venäjän välisillä kaasumarkkinoilla

Maakaasulla on muihin fossiilisiin polttoaineisiin verrattuna pienemmät hiilidioksidipäästöt ja sitä on helppo siirtää paikasta toiseen joko putkiverkoston avulla, tai muuttamalla se nestemäiseen muotoon (Bilgin 2010: 187). Matalampien kasvihuonepäästöjen takia kaasun kysyntä on ollut nousussa (Westphal 2006: 49). Lisäksi on aikaisemmin tehty arvioita siitä, että maakaasu on tulevaisuudessa todennäköisesti yhä suuremmassa strategisessa roolissa johtuen markkinaolosuhteista sekä ympäristörajoitteista. Koska nykyään pyritään yhä enemmän vähäpäästöisiin ja ympäristöystävällisiin energialähteisiin sekä energiantuotantoon, ovat nämä aikaisempien vuosien arviot pitäneet hyvin paikkansa.

Venäjä siirtää maakaasua Eurooppaan enimmäkseen suurten kaasuputkiverkostojen avulla. Putkistoja, joilla maakaasua siirretään Venäjältä länteen ovat esimerkiksi Nord Stream, joka yhdistyy The Northern Lightin ja Yamalin muodostamaan linjaan, sekä Yamal Europe I, joka vie kaasua Saksaan ja Puolaan Valko-Venäjän kautta. Nord Stream yhdistää Venäjän ja EU:n Itämeren kautta ja sillä on suora yhteys myös Suomeen, Ruotsiin ja Tanskaan (Bilgin 2010: 187, 189–190). Suomi ja Baltian maat sekä Keski- ja Itä- Eurooppa ovatkin lähtökohtaisesti hyvin riippuvaisia Venäjältä tuodusta kaasusta (Collins & Mikulska 2018: 9).

Energialla on politiikassa hyvin tärkeä strateginen asema, sillä sitä joko saa vakaasti ja kohtuullisella hinnalla tai sitten ei. Tämä vaikuttaa suoraan valtion taloudelliseen kilpailukykyyn, ja muutokset energian hinnassa aiheuttavat myös jakautumista varallisuudessa

sekä vaikutuksia kansalliseen ja kansainväliseen jakeluun. Valtioiden vauraus ja turva voivat myös olla uhattuna energiansaannin vaikeutuessa, sillä energian saannin häiriöt rajoittavat valtion puolustuskykyä (Westphal 2006: 59). Tämä johtuu siitä, että nykyään energiavaroilla on niin näkyvä rooli niiden muodostaessa pohjan lähes kaikelle toiminnalle ja näin ollen myös potentiaaliselle vallalle sekä vauraudelle (Claes & Harsem 2013: 785).

Energiavarojen hallinta on näin ollen hyvin tärkeä osa vaikutusvallan saamista kansainvälisessä politiikassa, mutta myös kuluttajien osalta. Tämä tarkoittaa sitä, että myös tavan kuluttajat voivat mahdollisesti kärsiä siitä, että omalla valtiolla ei ole merkittävää kontrollia käytetyistä energiavaroista. Kun energian hinta nousee esimerkiksi jonkin konfliktin myötä, näkyy se myös tavallisten ihmisten arjessa muun muassa sähkön hintojen nousuna. Venäjälle luonnonkaasun vienti palvelee sen poliittista eliittiä, sillä se nostaa valtion tuloja ja on myös keino varmistaa Venäjän geopoliittiset intressit. Venäjällä on mahdollisuus kontrolloida kaasun hinnoittelua ja sillä on myös lähes täysi hallinta kaasuputkista, joten se pystyy helposti käyttämään tätä hyödykseen rakentaessaan geopoliittisia tai -ekonomisia strategioitaan. Venäjän pakotusvalta perustuukin EU:n osalta sen kaasun suhteellisen suureen kysyntään (Claes & Harsem 2013: 785–787). Venäjä onkin lähtökohtaisesti pyrkinyt tästä syystä takaamaan viemänsä energian kysynnän, että sen pelivara EU:n muuttuvilla energiamaarkkinoilla säilyisi. Näin se pystyy myös varmistamaan toiminnanvapautensa (Brown & Sharples, Aalto (toim.) 2008: 77).

Venäjän ulkoinen energiapolitiikka kuvaillaan usein geopoliittisena verrattuna EU:n energiapolitiikkaan, joka on puolestaan talouspohjainen. Kun puhutaan geopolitiikasta energian näkökulmasta, energia on tällöin strateginen hyödyke, jota käytetään erilaisten strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Venäjän valtiokapitalistisessa rakenteessa energiastrategiat selvästi linkittävät energialähteet erilaisiin strategisiin näkökohtiin, ja Venäjän presidentti Vladimir Putin julistikin vuonna 2005, että Venäjän tulisi olla johtavassa asemassa globaalien energian suhteen (Romanova 2016: 857–858, 860).

Putinin presidenttiyden aikana Venäjän tavoite suurena vaikuttajana toimimisesta maailman energiakentällä on ollut nousussa, ja yksi sen päämääristä on pitää EU heikkona ja yhdistymättömänä taaten Venäjälle paremman aseman näiden kahden välisissä suhteissa. Se tunnetusti käyttääkin energiavarojaan välineenä myös energiaan liittymättömien poliittisten päämäärien saavuttamiseksi ja manipuloi toisen osapuolen tarvetta edulliselle ja turvatulle

energialle omien varojensa avulla. Myös Venäjän julkaisemista energiastrategioista on ollut nähtävissä jo vuodesta 2003 saakka, että maan energiavarat toimivat välineenä sekä sen sisä- että ulkopoliitikassa (Vihma & Wigell 2016: 613–614).

Talouden näkökulmasta energia puolestaan nähdään enemmänkin kauppatavarana, joka liikkuu globaalisti tiettyjen markkinaperiaatteiden ja lakien mukaisesti. Tämä kuvastaa paremmin EU:ta, sillä EU markkinataloutena yrittää rakentaa ja ylläpitää sisäisistä laeista riippuvaista ja yhtäläisistä oikeuksista koostuvaa taloutta (Romanova 2016: 858, 860). Venäjän ja EU:n energiasuhde onkin näkyvä kuvaus markkinavoimien sekä poliittisten etujen välisestä vuorovaikutuksesta (Claes & Harsem 2013: 785).

3.2 Maakaasun strateginen hinnoittelu

Kun tarkastellaan esimerkiksi EU:n jäsenvaltioiden maksamaa hintaa maakaasusta per tuhat kuutiometriä, voidaan havaita selviä eroavaisuuksia. Vuonna 2012 esimerkiksi Tsekki maksoi tuhannesta kuutiometrillä venäläistä maakaasua 503 Yhdysvaltain dollaria samalla, kun Itävalta maksoi samasta määrästä 397 Yhdysvaltain dollaria. Tätä kyseistä poikkeavuutta hinnoittelussa ei voida selittää eroavaisuuksilla toimitusmatkoissa tai kaasun määrässä. Hinnat määräytyvät puhtaasti kilpailun ja riippuvuuden määrän perusteella, kuten myös Venäjän määrittelemien poliittisten alennusten ja rangaistuksen mukaisesti (Vihma & Wigell 2016: 615). Tämä poliittinen hinnoittelu määräytyy perinteisesti sen mukaan, minkälaiset suhteet Venäjällä on kunkin valtion kanssa.

Tyypillisesti pienempää hintaa Venäjältä tuodusta maakaasusta ovatkin maksaneet ne EU:n valtiot, jotka ovat aikanaan olleet Neuvostoliiton vaikutuksen alaisena ja omaavat samanmielisen hallituksen Venäjän kanssa tai ne Länsi-Euroopan valtiot, jotka ovat strategiaa yhteistyökumppaneita, kuten Saksa. Suurempaa hintaa puolestaan ovat maksaneet ne EU:n jäsenvaltiot, jotka ovat vähemmän riippuvaisia Venäjän kaasutoimituksista, tai ne valtiot, joiden hallitukset eivät ole samanmielisiä Venäjän hallituksen kanssa (Vihma & Wigell 2016: 615–616). Tämän geopolitiikan suuntauksen myötä on myös muodostunut termi energiageopolitiikka, jota käytettiin ensimmäisen kerran vuonna 1974 (Romanova 2016: 859).

Vuonna 2015 julkaistussa artikkelissaan Harsem teki jaon EU:n jäsenvaltioiden välille koskien sitä, mitkä olivat niiden ulkopoliittinen lähestymistapa Venäjän osalta. Tämän jaottelun

avulla voidaan myös päätellä, mitkä valtiot olivat eniten Venäjän suosiossa energianhinnoittelun osalta. Ensimmäisenä kategoriassa ovat ”Troijan hevosiksi” nimetyt Kreikka sekä Kypros. Nämä valtiot olivat usein puolustuskannalla koskien Venäjän intressejä EU:n systeemissä ja olivat myös valmiita käyttämään veto-oikeutta yhteisissä EU- kannoissa. Strategisia kumppaneita olivat Saksa, Ranska, Italia sekä Espanja. Ne nauttivat ”erityisestä suhteesta” Venäjän kanssa, mikä on toisinaan ollut ongelmallista EU:n yhtenäisyyden ylläpitämisen osalta. Venäjän kannalta ystävällisiksi pragmaatikoiksi listattiin Itävalta, Belgia, Bulgaria, Suomi, Unkari, Luxembourg, Malta, Portugali, Slovakia ja Slovenia. Nämä maat ylläpitivät ystävällisiä välejä Venäjän kanssa ja tapasivat laittaa liiketoiminnalliset intressit poliittisten tavoitteiden edelle. Niin sanottuja kylmiä pragmaatikkoja puolestaan olivat Tšekki, Tanska, Viro, Irlanti, Latvia, Alankomaat, Romania, Ruotsi sekä silloinen EU-maa Iso-Britannia. Myös nämä maat keskittyivät enemmän liiketoiminnan intresseihin, mutta olivat uskaliaampia puhumaan Venäjän toimia vastaan, esimerkkinä ihmisoikeusrikkomukset. Viimeinen kategoria nimettiin ”uusiksi kylmiksi sotilaisiksi”, jotka olivat Liettua ja Puola. Liettua sekä Puola pitivät avoimen vihamielistä suhdetta Moskovaan ja olivat myös valmiita käyttämään veto-oikeuttaan estääkseen Venäjän ja EU:n välisiä neuvotteluita (Claes & Harsem 2013: 787). Tämä lista kuvaa hyvin sitä, kuinka eri tavoin EU:n sisällä valtiot suhtautuvat Venäjään. Juuri tällaiset eroavaisuudet edesauttavat sitä, että Venäjä pystyy asettamaan EU:n valtioita eriarvoiseen asemaan kaasumarkkinoilla ja aiheuttamaan kitkaa niiden välille.

Saksan edullinen asema Venäjän tekemässä kaasun hinnoittelussa on myös hyvä esimerkki jo aikaisemmin esille nousseesta kiilastrategiasta ja Saksan erityisasemasta suhteissa Venäjään. Koska Saksalla on ollut sille itselleen hyödyllinen energiasopimus Venäjän kanssa, se ei ole ollut kovin innokas puoltamaan EU:n yhtenäisyyttä energiavarmuusongelmiin liittyen. Esimerkiksi Saksan entinen liittokansleri Angela Merkel päätti johtaa yritystä ehdotettujen EU:n määräyksien estämiseksi koskien ulkomaisten yritysten mahdollisuuksia ostaa eurooppalaisia energiapalveluita. Tämä sopi hyvin Venäjälle, joka halusi osoittaa Gazpromin monopoliasemaa EU:n energiamarkkinoilla (Vihma & Wigell 2016: 616). Sen lisäksi, että EU:n jäsenvaltiot ovat eriarvoisessa asemassa ulkopuolisen tekijän myötä, ovat ne muutenkin keskenään jopa hyvin erilaisia alueita. Niiden keskinäinen vaikutus toisiinsa jääkin usein huomiotta, vaikka se onkin osaltaan mahdollistaa ulkopuolisen paineen luomisen välillään (Inderberg & Sattich 2019: 509).

3.3 Riippuvuusuhheet EU:n ja Venäjän välisillä kaasumarkkinoilla

EU:n ja Venäjän välisistä kaasumarkkinoista puhuttaessa esille nousee enimmäkseen EU:n riippuvuus Venäjän maakaasusta. Julkisissa keskusteluissa energian tuonti esitetään tämän epätoivotun riippuvuuden muodostajana. Väitetään kuitenkin, että Venäjän ja EU:n välillä ei vallitse yhdensuuntainen riippuvuus vaan keskinäinen riippuvuus. Tässä asiayhteydessä keskinäinen riippuvuus tarkoittaa sitä, että energiaa tuovat maat ovat riippuvaisia jatkuvasta energian saannista, kun taas puolestaan energiaa vievä maa on riippuvainen energian viennistä saatavista tuloista (Claes & Harsem 2013: 785).

Kun puhutaan maakaasusta, tämä keskinäinen riippuvuus korostuu vielä enemmän. Tämä johtuu siitä, että kaasun siirtämiseen tarvittavat putkistot tai LNG (liquid natural gas) terminaalit sekä tilat ovat erittäin paikkasidonnaisia ja näin ollen estävät helpon vaihtamisen toisiin toimittajiin tai tilaajiin (Claes & Harsem 2013: 785). Venäjän sisäisten sekä ulkoisten kaasuputkien hallinta, sekä ongelmallisten kauttakulkumaiden välttäminen onkin myös ollut osa Venäjän strategista ajattelua (Romanova 2016: 861).

Euroopan energiamarkkinat ovat Venäjälle sen viennin määrän takia elintärkeitä, sillä nämä kyseiset markkinat ovat maailman suurimmat ja alue sisältää useita valtioita, joilla on hyvä maksukyky (Claes & Harsem 2013: 786). Tämän takia Venäjän tavoitteet nähdään usein ehkä virheellisesti vain geopolittisina, kun se yrittää samalla myös ylläpitää asemaansa EU:n energiamarkkinoilla ja estää tappioiden syntymistä (Romanova 2016: 861–862). Erilaisten globaalien tekijöiden ja ilmiöiden erottelu voi auttaa ymmärtämään syitä sen takana, miksi geopolitiikan vaikutuksen ajatellaan olevan niin suuri. Tällaisia ovat esimerkiksi tässäkin tutkielmassa käsiteltävät energian kysynnän ja hintojen kasvu (Casier 2016: 772).

Riippuvuusuhde ei kuitenkaan välttämättä ole tasapainoinen, vaan se voi olla myös asymmetrinen. Tällaisessa epäsymmetrisessä riippuvuusuhdeessa molemmat osapuolet ovat riippuvaisia, mutta toisen riippuvuusuhde on toista suurempi. Jotta epäsymmetrinen keskinäinen riippuvuus kuitenkin toimisi politiikan välineenä, tulisi vahvemmassa asemassa olevan osapuolen asettamien mahdollisten rangaistusten oltava hinnaltaan suurempia kuin myöntymisen ehtojen (Claes & Harsem 2013: 785).

Tämän lisäksi huomattavan osan valtion sijoituksista tulisi olla toisen valtion kontrollissa. Hyvä esimerkki on Gazpromin sijoitukset Euroopan kaasumarkkinoilla. Gazprom on Venäjän monopoli-asemasta nauttiva kaasuyhtiö, ja se on hankkinut useita EU- pohjaisia yrityksiä EU:n alueelta. Venäjän omat lait puolestaan estävät eurooppalaisia yrityksiä tekemästä samaa Venäjällä. Näin Gazprom on saanut jalansijaa sekä toimitus- että kysyntäpuolella Euroopan kaasumarkkinoilla ja näin ollen on myös paremmassa kontrollissa näillä kyseisillä markkinoilla. Energiavaroista riippuvaisen tulisi myös olla kykenemätön löytämään toista energian lähdettä ja halutun poliittisen vaikutuksen pitäisi voida esiintyä ilman mitään uhkia tai katkoksia kaupallisissa suhteissa (Claes & Harsem 2013: 785–786).

Tähän päästään, jos taloudellinen haavoittuvuus on voimakas vaikuttaja päätöksentekijöiden toimissa (Claes & Harsem 2013: 786). Jotta epäsymmetriseltä riippuvuustilanteelta vältyttäisiin, EU:n täytyisi siis monimuotoistaa energialähteitään. Se on kuitenkin hankalaa, koska EU on sidottuna kiinteään maakaasun siirtoon tarkoitettuun infrastruktuuriin (Westphal 2014: 4).

Venäjän riippuvuus EU:hun ja ylen päänsä Euroopan kaasumarkkinoille puolestaan juontaa juurensa vuosikymmenten taakse Neuvostoliiton aikaan. Neuvostoliitto oli riippuvainen eurooppalaisesta teknologiasta, joten Luoteis- Siperian kaasukentät voitiin kehittää vain Eurooppa päävientimarkkinoina. Tästä johtuen Eurooppa oli myös houkuttelevin suunta jatkaa sen jälkeen, kun kentät ja kaasuputket saatiin valmistettua. Tästä syystä suuri osa Venäjän kaasuputkiverkostosta on rakennettu Länteen päin. Ilmiötä kutsutaan polkuriippuvuudeksi, ja se tarkoittaa menneisyydessä tehtyjen päätösten vaikutusta valintoihin nykyhetkessä (Sharples 2016: 883, 889).

3.4 EU:n vastaus riippuvuussuhteiden tasoittamiseksi ja kolmas energiapaketti

Edellä mainittujen syitten takia EU on yrittänyt erilaisin keinoin vähentää altavastajan osaansa ja tehnyt erilaisia sopimuksia ja lakeja liittyen sen alueella tehtävään energian siirtoon ja kauppaan. Erittäin hyvä esimerkki tästä on vuonna 2009 hyväksytty ”Third Liberalization Package” eli kolmas energiapaketti, joka koskee maakaasua ja sähköä. Tämän paketin tarkoituksena oli tuoda päätökseen jo 1990-luvulla alkanut projekti luoda suurempaa kilpailua energiemarkkinoille jonkin osapuolen monopoli-aseman sijasta (Romanova 2016: 862).

Yksi suurimmista paketin ajamista muutoksista oli se, ettei yksittäinen yhtiö enää saanut olla vastuussa sekä kaasun että sähkön tuottamisesta, siirrosta sekä jakelusta, vaan yritykset jaettiin kolmeen eri sektoriin, jossa kullakin sektorilla oli lupa harjoittaa yhtä näistä kolmesta vaihtoehdosta. Kaikkien EU:n sisällä operoivien yritysten on noudatettava näitä säännöksiä ja myös alueella toimivilta ulkomaisilta yrityksiltä voidaan vaatia samaa (Romanova 2016: 862).

Lisäksi EU:n alueella sekä EU:n ja kolmansien osapuolten välillä kulkevista kaasuputkista täytyy varata osa putkiston kapasiteetista vaihtoehtoiselle toimittajalle. Tätä kutsutaan niin sanotuksi ”kolmannen osapuolen osuudeksi”. Kolmas energiapaketti on vaikuttanut suuresti Venäjän kaasun vientiin EU:n alueelle. Ensinnäkin se haastaa Gazpromin omistajuuden kaasuputkista, jotka joko se, tai sen edeltäjä Neuvostoliiton Kaasuministeriö ovat rakennuttaneet. Esimerkiksi Liettuassa Gazprom joutui myymään osuuden kahdelle liettualaiselle yritykselle, johtuen Liettuan hallituksen eriyttämispäätöksestä. Se myös asettaa erityisvaatimuksia verkostossa toimiville kolmansien valtioiden yrityksille, joilta vaaditaan sertifiointia ja joka näin ollen rajoittaa venäläisten yritysten operoimista putkistossa (Romanova 2016: 862–863).

Kaasuputkien käytön rajoittaminen puolestaan aiheutti sen, että esimerkiksi Nord Streamen tapauksessa kaasun päästessä Saksaan voitiin käyttää vain puolta OPAL-putkesta, koska alueella ei ole ketään toista kaasun viejää. Näin ollen käyttämätön kapasiteetti jäi tyhjilleen. Vuonna 2015 kuitenkin hyväksyttiin 90 % kapasiteetin käytöstä Nord Streamessa (Romanova 2016: 863).

Viimeisenä huomattavana vaikutuksena kyseinen energiapaketti rajoittaa uusien kaasuputkien rakentamista. Tämä johtuu EU:n hyväksymistä ehdoista koskien kolmansien osapuolten kapasiteettia sekä sitä, että kyseisellä operoijalla ei saisi olla lisäksi kaasun tai sähkön tuotantoa. Tämä oli osasyynä esimerkiksi South Stream- hankkeen hylkäämispäätökseen (Romanova 2016: 863).

Venäjä koki kolmannen energiapaketin uhkana omalle asemalleen Euroopan energiemarkkinoilla ja sillä olikin geopoliittinen lähestymistapa ongelmaksi kokemaansa asetelmaan. Se painotti EU:lle omaa tärkeyttään ulkoisena kaasuntuottajana sekä rooliaan EU:n energiaturvassa korostaen sitä, että EU:lla ei ole muita, jotka voisivat taata varmat toimitukset maakaasua niin suurissa määrissä. Venäjä yritti myös ehdottaa EU:lle poikkeavia sopimuksia,

joilla se olisi saanut korjattua menetettyä erityisasemaansa. Kun sopimuksenteko EU:n kanssa ei tuottanut haluttua tulosta, alkoi Venäjä solmia valtioidenvälisiä sopimuksia koskien vuonna 2007 aloitettuja suunnitelmia South Stream -projektista. Seurauksena tästä se myös vetosi kolmannen energiapaketin säädöksiensä pitämättömyyteen näiden uusien sopimusten myötä (Romanova 2016: 864–865).

3.5 South Stream -projektin geopoliittinen ja -ekonomisen merkitys

South Stream -projektin tarkoituksena olisi ollut rakentaa Mustaltamereltä Balkanin kautta Itävaltaan ja Italiaan Gazpromin kaasua vievä putki, jonka kapasiteetti olisi ollut 63 miljardia kuutiometriä vuodessa (Vihma & Wigell 2016: 617). Venäjä on perinteisesti nähnyt kahdenväliset kauppaneuvottelut maiden kesken välineenä hiljentää Euroopan johtajat kiistellyistä poliittisista ongelmista ja yrityksenä pitää EU:n jäsenvaltiot erillään (Claes & Harsem 2013: 786).

Myöhemmin Ukrainan kriisin alla vuonna 2014 Venäjä kuitenkin hylkäsi South Stream- hankkeen ja teki sopimuksen Turkin kanssa Turkish Stream -projektista. Presidentti Vladimir Putin ilmoitti tästä suunnitelmien muutoksesta Turkin vierailullaan lehdistötilaisuudessa, eikä asiasta ollut edes käyty neuvotteluita South Stream- hankkeen projektikumppaneiden kanssa tai sen enempää myöskään Turkish Stream- hankkeen teknisten töiden osalta (Romanova 2016: 865–866).

Putin myös syytti puheessaan Bulgariaa yhteistyöhaluttomuudesta South Stream- hanketta koskien ja antoi olettaa, että tämä olisi ollut yksi syistä projektin hylkäämisen osalta (Romanova 2016: 866). Venäjän hylätessä South Stream- projektin Gazpromin osakkeet nousivat hieman ja projektiin suunniteltujen eurooppalaisten urakoitsijoiden osakkeet laskivat huomattavasti (Vihma & Wigell 2016: 617). Nämä seikat nähtiin suoraan yrityksenä aiheuttaa epäsovua EU:n sisällä (Romanova 2016: 866). Lisäksi projektin hylkäämisen ajankohta herätti ajatuksia, sillä se sattui samaan aikaan Ukrainan kriisin kanssa ja näin ollen myös havainnollistaa hyvin geopolitiikan ja geoekonomian välillä vallitsevaa poliittista dynamiikkaa. Tapausta voidaankin sanoa Venäjän osalta strategiseksi geoekonomiseksi projektiksi (Vihma & Wigell 2016: 617). Tämä pitää paikkansa, sillä vuonna 2014 Venäjän johto arvioi, että se

voisi toteuttaa saman aikaisesti kaksi strategiaa Euroopassa. Geoeconomisena South Stream -projektin hylkäämisen ja geopoliittisena toimet Ukrainassa (Turksen & Vihma 2015: 46).

Näiden toimenpiteiden lisäksi Venäjä aloitti neuvottelut Kiinan ja Turkin kanssa laajentaakseen myös Euroopan markkinoiden ulkopuolella, tarkoituksenaan pienentää omaa riippuvuuttaan EU:sta (Romanova 2016: 866).

3.6 Kaasukriisit EU:n ja Venäjän välillä

Kuten aiemmin on ilmennyt, kaasun saatavuuden säätely toimii myös geoeconomisena strategiana. Esimerkiksi paikalliset konfliktit, kuten Venäjän ja Ukrainan välillä vuonna 2006 syntynyt kaasukiista oli osoitus tällaisista Venäjän aiheuttamista katkoksista maakaasun saatavuudessa. Tällöin Ukraina vaati Gazpromia maksamaan korkeampia tulleja kaasusta, joka vietiin Ukrainan kautta muualle Eurooppaan. Vastineena Venäjä vaati Ukrainalta 4,5 kertaa korkeampaa hintaa kaasutoimituksista, ja lopulta vähensi huomattavasti sinne toimittamansa kaasun määrää, jotta Ukraina myöntyisi uuteen hinnoitteluun (Westphal 2006: 45).

Vuonna 2006 melkein 80 % EU:n kaasusta tuotiin Venäjältä. Vuoden 2006 kiista vaikutti täten huomattavasti myös EU:n alueella. Suurin kaasua Eurooppaan kuljettavista putkista on juuri tämä Ukrainan kautta kulkeva, jonka kautta noin puolet Venäjältä tuodusta maakaasusta siirretään (Westphal 2006: 45, 2014: 2).

Nykytilanteen ja vuoden 2006 kaasukriisin välissä yksi merkittävimmistä EU:n kannalta tapahtuneista geopoliittisista konflikteista oli vuoden 2014 Ukrainan kriisi, kun Venäjä miehitti Krimin niemimaan. Tästä seurasi myös energiakriisi Venäjän, Ukrainan ja Euroopan välillä. Jo ennen vuotta 2014 kehittymään alkanutta tilannetta varjosti strateginen ahdinko, joka teki siitä vielä aikaisempia kriisejä konfliktialttiimman. Tilanne eskaloitui Venäjälle otolliseen aikaan, koska talvi lähestyi ja tällöin energian tarve on luonnollisesti suurempi (Stulberg 2015: 117).

Muita huomattavia kertoja, kun Venäjä on rajoittanut kaasun toimitustaan, on useita. Näitä ovat esimerkiksi kaasunviennin katkaisu Tsekkiiin vuonna 2008 sen kannatettua Yhdysvaltoja tämän ohjuspuolustus suunnitelmassa, vuonna 2009 räjäytetty Turkmenistanin ja Venäjän välinen kaasuputki sekä vuosina 2008–2009 Venäjän ja Ukrainan välillä vallinnut

toinen kaasukriisi. Jälkimmäinen aiheutti myös lähes kaiken kaasunviennin katkeamisen Keski- ja Kaakkois-Eurooppaan (Vihma & Wigell 2016: 616).

Seurauksena näistä useista kaasukriiseistä 15 EU:n jäsenvaltiota Keski-, Itä ja Kaakkois-Euroopasta pääsivät vuoden 2015 jälkeen yhteisymmärrykseen muutamasta kriisejä koskeneesta kriittisestä asiasta. Näitä olivat puuttuvien kaasuverkostojen rakentamisen kiihdyttäminen sekä vallitsevien ongelmien, kuten teknisten ongelmien sekä alueen energiamarkkinoita koskevien säännöstelyitten tarkastelu. Tämän lisäksi kaikki EU:n jäsenvaltiot liittyivät yhteiseen pakotejärjestelmään, joka koski niin yksityisiä kokonaisuuksia ja henkilöitä, kuin myös julkisia sektoreita (Vihma & Wigell 2016: 622–623).

Yksityisiin tahoihin nämä pakotteet vaikuttivat lähinnä matkustuskieltoin sekä varojen jäädytyksin. Julkisella sektorilla sen sijaan evättiin pitkäaikaislainat EU:lta Venäjän valtion omistuksessa olleiden suurimpien pankkien osalta, asetettiin aseidentientikielto puolustussektoreille, sekä muodostettiin kauppasaarto energiasektorille (Vihma & Wigell 2016: 623).

4 Nykytilanne

Mikä sitten on tämänhetkinen tilanne? Jo tutkielman alussa mainittu Ukrainan sota on EU:n energiasektorilla aiheuttanut monia samankaltaisia ongelmia, kuin aikaisemmistakin konflikteista johtuneet energiakriisit. Tällä kertaa vaikutukset ovat kuitenkin olleet suurempia kuin aikaisemmin. Gazprom on keskeyttänyt kaasun viennin Suomeen, Bulgariaan, Puolaan ja tämän lisäksi Puolan sekä Ukrainan kautta kulkevat toimitusreitit on poistettu käytöstä. Energian hinnat ovat tästä syystä nousussa ja EU:lla onkin huomattavasti korkeammat hinnat, kuin vertailukelpoisilla talouksilla Japania lukuun ottamatta (Cernoch & Osicka 2022: 1–2).

Tämä heikentää eurooppalaisen teollisuuden kilpailukykyä ja lisäksi vaikuttaa kotitalouksiin asettamalla ne energiaköyhyyden riskiin. Kun verrataan maakaasun hintoja vuosien 2021 ja 2022 helmikuiden välillä, voidaan huomata selvä nousu hinnoittelussa. Kun vuoden 2021 helmikuussa maakaasun hinta oli noin 20e/MWh, oli se vuoden 2022 helmikuussa jo noin 80e/MWh. Tämä muutos maakaasun hinnassa on aiheuttanut luonnollisesti myös nousun sähkön hintaan ja vaikuttaa arviolta noin 31–50 miljoonaan eurooppalaiseen (Cernoch & Osicka 2022: 1–2).

Hintojen voidaan odottaa vielä nousevan sitä enemmän, mitä nopeammin Venäjältä tuotu kaasu tarvitsee korvata ja mitä kauemmin sen hintaa pysyy korkeana. Jos hinnat pysyvät korkeina ja kaasun saanti epävakana, aiheuttaa se painetta erotella kaasun ja sähkön hinnoittelu toisistaan. Tämän kriisin myötä energiapolitiikka EU:n alueella on vähemmän jakautunutta kuin yleensä. EU:lla nimittäin on nyt suuri tarve pienentää haavoittuvuuttaan energiasektorilla ja sen on omattava kykyä hoitaa meneillään olevat energia- ja turvallisuuskriisit (Cernoch & Osicka 2022: 2–4).

Tulevien yhteistyökumppaneiden kanssa tullaankin varmasti kiinnittämään enemmän huomiota myös turvallisuuteen ja riippuvuussuhteiden vaikutuksiin, eikä haluta sitoutua pitkälle aikavälille. Tämän lisäksi on todennäköistä, että yhteistyökumppanuuksien lisäksi tarkastellaan myös mahdollisuuksia energiansiirtomateriaalien sekä teknologian vaihtoehtojen välillä. Euroopan komissio on jo hyväksynyt joukon pitkän- sekä lyhyen aikavälin toimenpiteitä varmistaakseen riittävät energiavarat 2022–2023 lämmitys- ja teollisuuskaudelle. Näitä toimenpiteitä ovat esimerkiksi pakollinen kaasun varastointivelvoite, varastojärjestelmän haltijoiden sertifiointi, yhteiset kaasuostot sekä markkinoiden interventiota koskevien sääntöjen höllentäminen (Cernoch & Osicka 2022: 3).

4.1 World Energy Council ja sen teettämät ”energy issue” -monitorit

Vuosien varrella EU on siis kohdannut useita kriisejä, jotka ovat vaikuttaneet sen energiasektoriin merkittävästi. Nämä kriisit ovat pääasiassa olleet seurausta geopolittisista sekä geoeconomisista konflikteista Venäjän kanssa. Vaikka ne eivät suoraan aluksi olekaan olleet aina EU:n ja Venäjän välisiä, on yleensä viimeistään EU:n puuttuessa tilanteeseen esimerkiksi pakotteilla Venäjä pyrkinyt vastaamaan EU:lle vastaavin panoksin.

Tarkastelemalla World Energy Councilin teettämiä energiaongelma- monitorreja voidaan rakentaa kuva siitä, miten eri aikoina Euroopassa on suhtauduttu energiasektorilla vaikuttaviin muuttujiin ja tekijöihin. Onko ne nähty enemmän vai vähemmän huolestuttavina tai prioriteettina matalalla vai korkealla olevina. Kun aloitetaan tarkastelu vuodesta 2012 eli mennään ajassa kymmenen vuotta taaksepäin, kriittisiä epävarmuuksia olivat ilmastokehys, ydinvoima, uusiutuva energia, energian hinta sekä energiatehokkuus. Prioriteetteja sen sijaan

olivat esimerkiksi suhteet Kiinaan, Intiaan ja Venäjälle (World energy issues monitor 2012: 10–13).

Kaksi vuotta myöhemmin vuonna 2014 kriittisiä epävarmuuksia olivat Venäjä, EU:n koheesio, globaali lama, Lähi-Idän dynamiikka, energian hinnat sekä ilmastokehys. Näistä epävarmuuksista voidaan huomata Ukrainan kriisin kehittymisen aiheuttama epävarmuuksien suuntautuminen sellaisiin tekijöihin, jotka olennaisesti liittyvät kyseiseen konfliktiin. Näitä tekijöitä ovat muun muassa geopoliittisen konfliktin aloittanut Venäjä, sekä kyseisestä konfliktista seurannut energian hintojen nousu. Prioriteetteja olivat puolestaan energiatehokkuus, uusiutuva energia, alueelliset yhteen liitännät, sekä energiatuet (World energy issues monitor 2014: 25–26).

Vuonna 2016 kriittisten epävarmuuksien listalla olivat yhä niin Venäjä, EU:n koheesio, kuin myös ilmastokehys. Uutena sieltä kuitenkin löytyi vuoteen 2014 verrattuna hyödykkeiden hinnat ja sähkön varastointi. Prioriteetit olivat edelleen samat kuin muutama vuosi aiemminkin (World energy issues monitor 2016: 34).

Vuonna 2018 kriittisiä epävarmuuksia olivat edelleen Venäjä, hyödykkeiden hinnat sekä sähkön varastointi. Uusina epävarmuuksina oli kuitenkin digitalisaatio, markkinoiden suunnittelu, IoT- lohkoketjut, sekä AI-data. Toiminnallisina prioriteetteina näkyivät yhä uusiutuva energia, sähkön hinta, energiatehokkuus sekä ilmastokehys (World energy issues monitor 2018: 49).

Kaksi vuotta sitten vuonna 2020 kriittisiä epävarmuuksia energiasektorilla olivat EU:n koheesio, USA:n politiikka, hyödykkeiden hinnat, markkinoiden suunnittelu sekä ilmastokehys. Prioriteetteina puolestaan vaikuttivat uusiutuva energia, energiatehokkuus, energiatuet, pääomamarkkinat sekä hiili (World energy issues monitor 2020: 66).

Tämän vuoden aikana eli vuonna 2022 suurimpia kriittisiä epävarmuuksia ovat olleet geopolitiikka, hyödykkeiden hinnat, ilmastonmuutoksen hallinta, markkinoiden suunnittelu sekä sijoittajaympäristö. Toiminnan prioriteetteina tuotiin esille uusiutuva energia, digitalisaatio, energiatehokkuus, demografiset mallit sekä laadukas energia (World energy issues monitor 2022: 19).

Näitä kuluneita kymmentä vuotta tarkastellessa voidaan huomata selviä eroja, mutta myös yhtäläisyyksiä vastausten välillä. Useana vuonna esimerkiksi ilmasto ja siihen liittyvät kysymykset ovat olleet sekä kriittisimpiä epävarmuuksia, mutta myös niitä asioita, joita

priorisoidaan kaikista eniten. Ennen kaikkea näistä monitoreista kuitenkin pystyy havainnoimaan sen, miten tiettyinä ajankohtina sattuneet tapahtumat ovat vaikuttaneet epävarmuuksiin sekä prioriteetteihin ja kuinka pysyviä nämä huolenaiheet ovat olleet. Esimerkiksi 2010- luvun puolivälissä alulle lähteneet toimet Iso-Britannian eroamisesta EU:sta ja myöhemmin tapahtunut Brexit aiheuttivat huolta EU:n koheesiosta. Melko jatkuva huoli energian hinnoista on esimerkki laman ja epävakaa taloudellisen tilanteen vaikutuksista. Kun Ukrainan kriisi Krimin niemimaalla alkoi muodostua jo ennen vuotta 2014, nousi melko pysyväksi huolenaiheeksi myös Venäjä. Vuonna 2022 Ukrainan sodan myötä tämän lisäksi myös varsinainen geopolitiikka. Lisäksi monitoreissa näkyy mielestäni globalisaatio sekä tekniikan kehityksen merkitys.

5 Pohdinta

Valitsemani aihe on kokonaisuudessaan hyvin laaja ja kompleksi. Tämän takia aiheen rajaaminen oli melko haastavaa, sillä jokaisesta olennaisesta osasta täytyi saada tarpeeksi kattava, mutta ei kuitenkaan liian yksityiskohtainen pohjustus. Muuten tutkielmasta olisi helposti tullut liian sekava. Oma tietämykseni aiheesta ennen tutkielman tekemistä oli myös melko rajallinen, joka aiheutti omat haasteensa. Halusin kuitenkin valita kyseisen aiheen juuri tästä syystä.

Jo pelkästään syvemmin tarkastelemistani käsitteistä eli geopolitiikasta sekä geoekonomiasta olisi itsessään saanut laadittua tutkielman. Molemmat käsitteet voi tiivistää yhdellä lauseella, mutta ne pitävät kuitenkin sisällään niin monia erilaisia merkityksiä katsojasta ja tilanteesta riippuen. Geopolitiikan viime vuosikymmenien hiipumisesta ja geoeconomian noususta huolimatta ne ovat nyt yhdessä ja erikseen hyvin ajankohtaisia aiheita. Tämä osoittaa sen, että vaikka ne usein jopa melko jyrkästi saatetaan erotella toisistaan, ovat ne selvästi sidoksissa toisiinsa. Nykymaailmassa on lähes, ellei täysin mahdotonta olla ottamatta molempia huomioon, kun tarkastellaan valtioiden välistä toimintaa.

Sama koskee myös riippuvuussuhteita, jotka ovat monimutkaisia ja -ulotteisia sekä useiden tekijöiden ja olosuhteiden summa. Riippuvuussuhteet voivat olla melko vaarattoman oloisia niin kauan, kunnes jotakin radikaalia tapahtuu. Sen osoitti tänä keväänä syttynyt Ukrainan sota. Vaikka EU:n ja Venäjän välillä vallitsevat riippuvuussuhteet ovat olleet tiedossa

varmasti aina ja vaikka näitä riippuvuussuhteita on yritetty tasapainottaa, ei tarpeeksi suurten toimenpiteitten tekemiseen ole selvästi ollut mahdollisuutta tai halukkuutta. Tutkielman käsittelemän aineiston perusteella sanoisin, että kyse on molemmista. Varsinkin maakaasun osalta toimituslinjojen tai toimittajien vaihtaminen on jo kiinteän infrastruktuurin takia todella hankalaa. Tämän lisäksi se on myös erittäin kallista ja vaatisi todella suuria investointeja. Suurin ongelma vaikuttaisi kuitenkin olevan siinä, mistä voisi saada vaihtoehtoisen toimittajan. Moni valtio joka Venäjän lisäksi omaa vientikelpoisia maakaasuvaroja, on sisä- tai ulkopoliittiselta tilanteeltaan epävakaa tai muuten riskialtis vaihtoehto. Venäjältä on helppo tuoda maakaasua, koska se on siirtoinfrastruktuurin lisäksi lähellä ja sillä on suurimmat maakaasuvarat. Se on aina sisältänyt riskinsä, jotka ovat pienempinä aaltoina näkyneet jo aikaisempien konflikti- ja kriisitilanteitten myötä, mutta joita kuitenkin on tarpeeksi katsottu läpi sormien mahdollistaen Venäjälle otollisempi asema EU:hun verrattuna. Esimerkiksi vuonna 2008 julkaistussa artikkelissa koskien EU:n ja Venäjän välistä keskinäistä riippuvuutta todettiin, että Gazprom ei todennäköisesti ole luotettava toimittaja ja se voi hyväksikäyttää monopoliasemaansa sekä harjoittaa oligopolista eli epätäydellistä kilpailua energiamarkkinoilla Finon & Locatelli 2008: 441). Ukrainan sota on kuitenkin yhdistänyt EU:ta enemmän kuin aikaisemmat kriisitilanteet, koska se on mittaluokaltaan huomattavasti suurempi ja suoran geopoliittinen. Tämä todennäköisesti johtaa tulevaisuudessa siihen, että pyritään pääsemään irti epäsymmetrisestä riippuvuudesta, joka vaarantaa energian varman ja jatkuvan saannin.

Lisäksi kuten jo johdannosta ilmeni, lähdeaineistoni on pääasiassa julkaistu ennen vuotta 2022. Tämä aiheuttaa sen, että käsitellessäni aihetta tutkielmassani, ei lähteissä ilmenevät näkökannat välttämättä kohtaa nykyhetken vallitsevien olosuhteitten ja näkemysten kanssa täysin. Esimerkiksi lähellä muodostuvat konfliktit sekä kriisitilanteet ja niiden vaikutus EU:n ja Venäjän välisiin kaasumarkkinoihin on nostettu esille useassa asiayhteydessä, mutta aikaisemmin kohdatut kriisit ja konfliktit ovat mittasuhteiltaan huomattavasti pienempiä kuin nyt vaikuttava Ukrainan sota.

Osa vanhemmasta lähdekirjallisuudesta myös nojaa melko vahvasti vanhempaan maailmankuvaan, joka on kerennyt jo muovautua globalisaation ja erilaisten asetelmien sekä asenteiden muutoksien myötä. Tästä esimerkkinä toimii hyvin se, miten Venäjän intressit vanhemmassa lähdeaineistossa esitetään. Kun ennen korostettiin sitä, että Venäjä ajaa omia poliittisia ja taloudellisia etujaan näkyvästi myös muiden kustannuksella ja yrittäen ylläpitää

itselleen edullisia riippuvuussuhteita, on se toiminut nyt täysin päinvastaisesti. Hyökkäämällä Ukrainaan se jäädyytti poliittiset suhteensa EU:n kanssa ja kärsii mittavista taloudellisista tappioista johtuen menetetyistä EU:n energiamarkkinoista. Tämä on johtanut siihen, että myös Venäjä on poikkeuksellisen haavoittuvassa asemassa huolimatta siitä, että se on pitänyt EU:ta otteessaan maakaasunsa avulla.

EU on joutunut hankalaan asemaan energiakriisin myötä ja joutuu tekemään paljon töitä turvatakseen energian riittävyyden seuraavalle sekä myös mahdollisesti tuleville lämmityskausille. Arvelen, että viimeaikaisten tapahtumien myötä tullaan investoimaan yhä enemmän energian varastointiin liittyvään teknologiaan sekä vaihtoehtoihin energiamuotoihin ja niiden kehittämiseen. World Energy Council:n energiaongelma -monitoreista olikin nähtävissä, että energiatehokkuus sekä energian saatavuus ja esimerkiksi uusiutuvan energian kehittäminen ovat olleet jo pitkään tavoitteina. Myös yhteistyökumppaneitten kanssa tullaan jatkossa varmasti harjoittamaan suurempaa varovaisuutta ja pienennetään riskejä esimerkiksi välttämällä pitkän aikavälin sitoutumista.

Lähdeluettelo

- Bilgin. M. (2010) Geo-economics of european gas security: trade, geography and international politics, *Insight Turkey*, 12(4) 185-209
- Casier. T (2016) Great game or great confusion: the geopolitical understanding of EU-Russia energy relations, *Geopolitics*, 21(4) 763-778 DOI: 10.1080/14650045.2016.1185607
- Collins. G., Mikulska. A. (2018) *Gas geoeconomics in Europe: using strategic investments to promote market liberalization, counterbalance Russian revanchism, and enhance European energy security*, James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University
- Cowen. D., Smith. N. (2009) After geopolitics from the geopolitical social to geoeconomics. *Antipode*, 41(1) 22-48. doi:10.1111/j.1467-8330.2008.00654
- Csurgai. G. (1998). Geopolitics, geoeconomics and economical intelligence, *Strategic Datalink*, 69
- Csurgai. G (2018) The increasing importance of geoeconomics in power rivalries in the twenty-first century, *Geopolitics*, 23(1) 38-46. DOI: [10.1080/14650045.2017.1359547](https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1359547)
- Finon, D., Locatelli, C. (2008) Russian and European gas interdependence: Could contractual trade channel geopolitics? *Energy policy*, 36(1) 423-442. doi:10.1016/j.enpol.2007.08.038
- Harsem. Ø., Claes. D. H (2013) The interdependence of European–Russian energy relations, *Energy Policy*, 59 784-791. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.04.035>
- Luttwak, E. N. (1990). From geopolitics to geo-economics: logic of conflict, grammar of commerce. *The National Interest*, 20, 17–23.
- Nitoiu. C., Pasatoiu. F. (2020) Hybrid geopolitics in EU-Russia relations: understanding the persistence of conflict and cooperation, *East European Politics*, 36(4) 499-514. DOI: [10.1080/21599165.2020.1838488](https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1838488)
- Osička. J, Černoč. F. (2022) European energy politics after Ukraine: the road ahead, *energy research & social science*, 91 <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102757>

- Romanova. T. (2016) Is Russian energy policy towards the EU only about geopolitics? The case of the third liberalisation package, *Geopolitics*, 21(4) 857-879. DOI: [10.1080/14650045.2016.1155049](https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1155049)
- Sattich. T., Inderberg. T. H. J. (2019) EU geoeconomics: a framework for analyzing bilateral relations in the European Union, *Journal of common market studies*, 57(3) 502-514. doi:10.1111/jcms.12830
- Sharples, J. & Brown, J. D. 2008. Pami Aalto (ed.) (2008). The EU-Russian energy dialogue: Europe's future energy security. Aldershot: Ashgate. *Journal of Contemporary European Research*, 4(2) 158-161. doi:10.30950/jcer.v4i2.118
- Sharples. J. D. (2016) The shifting geopolitics of Russia's natural gas exports and their impact on EU-Russia gas relations, *Geopolitics*, 21(4) 880-912. DOI: [10.1080/14650045.2016.1148690](https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1148690)
- Sparke. M. (2007) Geopolitical fears, geoeconomic hopes, and the responsibilities of geography, *Annals of the Association of American Geographers*, 97(2) 338-349. DOI: [10.1111/j.1467-8306.2007.00540](https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2007.00540)
- Sparke. M. (1998) From geopolitics to geoeconomics: transnational state effects in the borderlands, *Geopolitics*, 3, (2) 62-98. DOI: [10.1080/14650049808407619](https://doi.org/10.1080/14650049808407619)
- Stulberg. A. N. (2015) Out of gas?: Russia, Ukraine, Europe, and the changing geopolitics of natural gas, *Problems of Post-Communism*, 62(2) 112-130. DOI: [10.1080/10758216.2015.1010914](https://doi.org/10.1080/10758216.2015.1010914)
- Vlados. C., Deniozos. N., Chatzinikolaou. D. (2019) Dialectical prerequisites on geopolitics and geoeconomics in globalization's restructuration era, *Journal of Economic and Social Thought*, 6(2), 65-92
- Vihma. A., Turksen. U. (2015) The Geoeconomics of the South Stream Pipeline Project. *Journal of international affairs (New York)*, 69(1) 34-53
- Westphal. K. (2006) Energy policy between mulrilateral governance and geopolitics: whither Europe, *Internationale Politik und Gesellschaft*, 4(4) 44-62
- Westphal. K. (2014) Russian energy supplies to Europe: the Crimea crisis: mutual dependency, lasting collateral damage and strategic alternatives for European Union, *Social Science Open Access Repository*, 16

- Wigell, M., Vihma, A. (2016). Geopolitics versus geoeconomics: the case of Russia's geostrategy and its effects on the EU, *International Affairs*, 92, (3) 605–627.
<https://doi.org/10.1111/1468-2346.12600>
- World energy issues monitor (2012) World energy council 2012 – World Energy Council
8.11.2022
https://www.worldenergy.org/assets/downloads/PUB_world_energy_issues_monitor_2012_WEC.pdf
- World energy issues monitor (2014) What keeps energy leaders awake at night? – World Energy Council
8.11.2022
<https://www.worldenergy.org/assets/downloads/World-Energy-Issues-Monitor-2014.pdf>
- World energy issues monitor (2016) A climate of innovation, responding to the commodity price storm – World Energy Council
8.11.2022
<https://www.worldenergy.org/assets/downloads/2016-World-Energy-Issues-Monitor-Full-report.pdf>
- World energy issues monitor (2018) Perspectives on the grand energy transition – World Energy Council
8.11.2022
<https://www.worldenergy.org/assets/downloads/Issues-Monitor-2018-HQ-Final.pdf>
- World energy issues monitor (2020) Decoding new signals of change – World Energy Council
8.11.2022
https://www.worldenergy.org/assets/downloads/World_Energy_Issues_Monitor_2020_-_Full_Report.pdf
- World energy issues monitor (2022) Energy in uproar, achieving commitments through community action
8.11.2022
https://www.worldenergy.org/assets/downloads/World_Energy_Issues_Monitor_2022_-_Global_Report.pdf?v=1668539148

